

Роман ЧМЕЛИК

СТАВЛЕННЯ МЕШКАНЦІВ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО ПОГРАНИЧЧЯ ДО КОРДОНУ

У статті розглядаються питання, пов'язані із ставленням мешканців українсько-польського пограниччя до кордону. На основі власних польових досліджень автор намагається прослідкувати стан і тенденції зміни цього ставлення від часу встановлення кордону до сьогодення.

Ключові слова: українсько-польське пограниччя, кордон, ставлення місцевого населення.

© Р. ЧМЕЛИК, 2012

За останні кілька десятиліть тема дослідження пограниччя набрала особливої актуальності у зв'язку із виникненням нових держав у Центрально-Східній Європі після падіння тоталітарних режимів [4]. Як наслідок цього процесу з'явилися нові кордони або ж старі набрали нової якості. Відповідно місцевому населенню необхідно було навчитися або при звичаїтися жити в нових умовах, що спричинило зміни їх ідентичності та системи ціннісних орієнтацій. В такій ситуації мешканцям кордону необхідно було змінювати не тільки своє ставлення до держави, її символів, сусідніх народів тощо, але й додатково адаптуватися до запровадженого нового порядку у їхньому щоденному житті. Питання ставлення людей до державного кордону загалом і українсько-польського зокрема в українській етнології до сьогодення практично не досліджувалося. Воно лише опосередковано висвітлено в окремих працях українських і польських науковців, які спільно працювали над дослідницьким проектом «Україна: пам'ять, ідентичність, суб'єктивність» у 2006—2009 рр. [8].

Ставлення місцевих мешканців до кордону зумовлене кількома основними факторами — способом його встановлення; процедурою перетину; взаємостосунками людей із державою (владою), виразником якої є запроваджений спеціальний режим на цій території; взаємовідносинами периферія — метрополія (центр); міждержавними відносинами двох країн-сусідів; функціонуванням міжетнічних стереотипів, які проявляються під час безпосереднього контакту із представниками іншого народу; актуальною політичною ситуацією тощо. Звичайно, цей перелік можна продовжувати, рівно ж як і вилучати чи об'єднувати усі названі позиції. Пропонується розвідка покликана проаналізувати в загальних рисах стан і тенденції зміни у ставленні місцевих людей до українсько-польського кордону на основі авторських польових матеріалів із врахуванням найсуттєвіших із перерахованих факторів.

Зміна геополітичної ситуації в світі та в цьому регіоні Європи в другій половині ХХ — на початку ХХІ ст. значною мірою впливала на щоденне життя мешканців пограниччя і їх ставлення до кордону. В загальних рисах цей процес можна окреслити такими етапами: 1) формування і встановлення кордону у 1939—1951 роках; 2) його повної закритості та неприступності в часи Радянського Союзу; 3) найбільшої відкритості кордону внаслідок здобуття Україною незалежності і розпаду соціалістичного табору; 4) значного регламентування і ускладнення перетину кор-

дону у зв'язку зі вступом Польщі до Європейського Союзу та приєднанням до Шенгенської Угоди.

Очевидно, що протягом цього часу змінювалися самі мешканці, їх ментальність, спосіб поведінки, стандарти щоденного життя, етнічні стереотипи, національна та релігійна ідентичність тощо. Великий вплив на стан їх історичної пам'яті та місцевої ідентичності мав процес вимирання та покидання молоддю прикордонних сіл, розташованих далеко від пунктів перетину кордону. З іншого боку, кардинальна зміна інфраструктури, зайнятості населення та інтенсивний розвиток населених пунктів, розташованих у прикордонній зоні біля доріг міжнародного сполучення, активно формували нові життєві орієнтири. Безсумнівно, усе це впливало на ставлення місцевих людей до сусіднього етносу та й самого кордону.

На момент встановлення і початок функціонування міждержавного кордону в українців та поляків на цих теренах були відсутні відчуття та усвідомлення територіальної межі власної держави. Поляки ще не могли погодитися з новою геополітичною ситуацією в Європі, а українці на цих територіях ще продовжували збройну боротьбу за незалежну Україну. В кожному випадку фактор кордону як границі між двома народами не був предметом військових конфліктів. Поясненням може служити приналежність кордону до категорій державності, а стосунки між поляками й українцями протягом віків і в цей час розвивалися переважно в площині міжетнічній. З іншого боку, польська і українська держава були у сфері політичного впливу Москви, яка подібні питання вирішувала на власний розсуд. Для багатьох мешканців українсько-польського пограниччя ключий дріт та сторожові вежі не були знаками власної державності чи незалежності.

Польові матеріали автора засвідчують, що в повоєнних роках місцеве населення кордон сприймало односторонньо негативно. Одним з вирішальних факторів такого, навіть ворожого ставлення, був спосіб його встановлення [6]. В пам'яті людей цей період асоціюється із трагічними подіями — виселенням, переселенням, депортаціями [10]. Індивідуальна пам'ять до сьогодні травмована фактами примусового розлучення родин, необхідністю залишити рідну землю, хату, господарку і починати нове життя на чужині. Український фольклор стресових ситуацій та колективна пам'ять виступають ідентифікаційними марке-

рами драматичного становища людей того часу на українсько-польському пограниччі [3].

Можливість почути розповіді про процес встановлення кордону і відповідно відчуття та проаналізувати ставлення людей до нього у воєнний та повоєнний час здебільшого існує лише з українського боку. Такий стан зумовлений практичною відсутністю автохтонного населення з польського боку, оскільки більшість його сучасних мешканців приїхала в цей регіон після 1950-х рр. внаслідок планомірного заселення цих територій польською державою. Водночас з українського боку кордону практично неможливо знайти свідків цих подій польської національності. На такий стан речей звертає увагу американський історик Тімоті Снайдер, що усунення поляків із земель, які стали Західною Україною, та українців з регіонів, які після війни почали бути Південно-Східною Польщею, поклато кінець сотням років змішаних поселень на пограниччі. З нових часів трьома головними мовами Галичини і Волині були українська, польська та ідиш, а чотирма головними релігіями православ'я, греко-католицизм, римо-католицизм та іудаїзм. Галицькі та волинські євреї були майже цілковито знищені під час Голокосту, а багато з тих, хто вижив, після війни емігрували. Поляки та українці далі заселяли ці землі, але в 1947 р. перший раз поділено їх тривалим кордоном, який проходив між політичними сферами, що називалися «польською» та «українською» [9, с. 231].

Необхідно також усвідомлювати, що спрямованість опису подій минулого, його оцінки чи певні рефлексії пам'яті значною мірою залежать від етнічної приналежності автора. Кожен народ чи пересічний інформатор має власний досвід, свою усталену систему світоглядних і ціннісних орієнтацій, отже знає свою правду. В таких випадках завжди корисно залучати спостереження і аналіз сторонньої особи чи третьої сторони. Відповідним вибором можуть бути міркування з цього приводу вже згаданого Тімоті Снайдера, який спеціалізується на проблемах найновішої історії та сучасного націоналізму в країнах Центрально-Східної Європи. Він пише, що новою практикою радянського вирішення питання національних кордонів після 1944 р. був обмін населенням відповідно до національного критерію. «Евакуаційна» умова між Радянською Україною і Польщею з вересня 1944 року підготувала ґрунт для переселення поляків і євреїв із земель, які стали За-

хідною Україною, та переселення українців з комуністичної Польщі [9, с. 208].

Матеріали польових досліджень населених пунктів вздовж українського-польського кордону від його крайньої південної точки і до пункту перетину кордону Смільниця — Кросценко загалом підтверджують результати наведеного історичного аналізу. Для кращого розуміння ставлення місцевих мешканців до кордону у повоєнний час варто навести конкретні приклади повної чи часткової ліквідації сіл, через які він пройшов або вони знаходилися в безпосередній близькості до нього.

В результаті створення кордону частина українців з Бескидів з польського боку була переселена на український бік. Важко зараз віднайти якусь систему чи засади, згідно з якими одних переселяли у сусідні села на українському боці кордону, а інших до колгоспів на Південь України — в Херсонську чи Одеську області. Наприклад, багатьох українців зі села Устянова повіту Устрики Долишні переселили за кількадесят кілометрів до прикордонних сіл Мшанець чи Виців Старосамбірського району, в яких їм надавали порожні хати засуджених і вивезених вояків УПА та їх родин. В той сам час мешканців сусіднього до Мшанця села Галівка з українського боку переселили до Одеської області, дозволяючи їм розбирати і перевозити свої хати [1, с. 140].

В окремих випадках частині населення прикордонного села дозволили залишитися, незважаючи на безпосередню близькість кордону. Наприклад, село Беньова Турківського району перед війною було розташоване по обидва боки Сяну, а після проведення через нього кордону майже повністю було виселене. Тобто українців було переселено з польського боку на правий берег річки по сусідніх селах до родини або в порожні хати репресованих. Оскільки люди за будь-яку ціну намагалися повернутися на своє газдівство, то в результаті ціле село і церква були спалені польським військом, щоб припинити самовільне повернення. Натомість з українського боку мешканці Беньови були лише переміщені від кордону на дозволена для проживання відстань — 800 метрів. За свідченням інформаторів, в 1949 р. радянське військо поставило ключий дріт, а всі будинки в цій 800-метровій зоні спалили. Спосіб переселення здебільшого був гвалтовний і брутальний. Ось як згадує учасниця тих подій: «Ввели наказ, жеби вранок, в шестій годині шоб всі ся зішли на збори. Звітам Васько приходить і говорить,

шо до восьмої години вечора будуть всіх нас на вісімсот метрів. Виселилися до вечора» [1, с. 21, 23].

Деякі прикордонні села в Карпатах у верхів'ях Сяну були виселені повністю — Соколики, Тарнава, Дзвиняч, Лікоть, Дидьова, Журавин перестали фізично існувати. Достеменно неможливо зараз назвати причини такого рішення влади — чи це було пов'язано з діяльністю УПА, чи якимись іншими чинниками. Натомість, у Лопушанці чи Боберці мешканців з-над кордону переселяли лише в глибину села.

Акції примусового виселення з української сторони кордону не були одноразовим актом подібним до акції «Вісла» на польській території. Водночас мешканці переселюваних сіл намагалися усіляко чинити опір і при першій можливості поверталися на свої господарства. Наприклад, усе населення села Соколики було переселене в 1946 році. Однак через кілька місяців в 1947 р. люди повернулися, незадоволені новими умовами проживання. Тоді їх ще раз вигнали з господарств, а територію оточило військо і нікого не впускало. Саме село спалили, щоб позбавити можливості повернутися, а жителів вивезли до Любіня Великого Львівської області. Сусіднє село Журавин виселили в 1948 р., а тих, кому вдалося повернутися, остаточно вивезли в 1952 р. у село Михайлівка Херсонської області. Мешканців села Кривки також переселили до Золотої Балки Херсонської області. Натомість мешканців села Дидьова розпорошили практично по цій Україні — більшість людей переселили до сіл Хоробрів, Борятин і Жужляни Сокальського району Львівської області, ймовірно до залишених поляками будинків, а деякі родини вивезли у Закарпатську чи Донецьку область. У Лопушанці було переселено п'ять родин з-над кордону: одна чи дві в центр села, а решта до Херсонської області. Можливо, в окремих випадках люди могли вибирати місце майбутнього проживання і приймали рішення під впливом агітації. Правдоподібною також виглядає версія, що виселення в дальші регіони могло бути своєрідною карою за опір влади чи пасивну підтримку партизанів УПА [7, с. 78].

Внаслідок вищеописаних подій склалася ситуація, що лише з українського боку в Бескидах залишилося населення, яке ментально пов'язане із прикордонною територією — залишками цвинтарів, церков, батьківською землею тощо. З польського боку прибуле населення (переселенці з глибини Польщі і з територій сучасної України, втікачі від переслідувань

УПА) з особистих причин чи внаслідок тогочасної державної пропаганди було вороже наставлене до всього українського, будь-яких його слідів чи проявів. Це, в свою чергу, вплинуло на формування по обидва боки кордону різного типу пам'яті, різного відчуття особистої причетності до всіх проявів матеріальної культури, зрештою, ідентифікації себе з цією прикордонною територією. З українського боку для старшого покоління властиве самоусвідомлення, яке зберігає локальну пам'ять з передвоєнних часів. Їх здебільшого негативне ставлення до кордону формувалося саме на цьому ностальгічному підґрунті.

З польського боку кордону нові поселенці, які перед тим не мали жодного контакту з цими теренами, все починали наново. На прикордонних територіях вони застали покинуті українські домівки, знищені церкви, чужі цвинтарі, тобто сліди людей, які в культурному сенсі були їм чужими або й ворожими. В той час українці сприймалися однозначно негативно як винуватці нещастя поляків. В кожному випадку тогочасна державна польська пропаганда саме так змальовувала українців у тогочасній пресі, шкільних підручниках тощо. Тому не дивно, що в середовищі перших повоєнних переселенців, серед старшого покоління дуже часто можна зустрітися із позитивним ставленням до кордону як фактору безпеки перед стереотипно ворожим сусідом.

Таким чином, в результаті встановлення кордону «радикальним способом, без згоди українського і польського народів» [2, с. 192] та примусових переселень прикордонні терени по обидва його боки суттєво змінилися. З цих територій практично зникли властиві та характерні ознаки будь-якого культурного та етнічного пограниччя — багатокультурність, поліетнічність, багатомовність, наявність кількох релігій або віровизнань тощо. З польської сторони нові місцеві мешканці про такий суспільний уклад в передвоєнних громадах цих земель або зовсім нічого не знали, або могли довідатися лише з книжок чи оповідей переселенців. З українського боку пам'ять про минуле з його щоденною сусідською міжетнічною толерантністю у сільській громаді та спалахуючими конфліктами в часи міжнаціональних загострень щораз слабшала під впливом нових випробувань проживання в прикордонних умовах тоталітарного режиму.

Ставлення до кордону українців і поляків відрізняється також тим, що у перших воно формувалося під впливом складних політичних, суспільних процесів у

цьому регіоні та має надзвичайно сильну емоційну складову, яка базується на особистому психологічному сприйнятті минулого і його наслідків. Їх історична пам'ять функціонує у звичному для неї географічному середовищі, підживлюється місцевою традицією і звичаями в оточенні широкого родинного кола і сусідів.

Для поляків з центральних регіонів країни чи переселенців з околиць Сокаля і Червонограда — це новий етап життя, пов'язаний з освоєнням чужої землі в тяжких гірських умовах. Кордон вони сприймали не тільки як межа Польщі, але загалом освоєних чи освоєваних територій [7, с. 83]. До певної міри ці землі для них виступають як своєрідний фронтір на взірць освоєння американцями західних територій [5]. За кордоном все було чуже, з тими землями їх не єднали жодні спогади, особиста історія і пам'ять. Ставлення до цих теренів і їх автохтонних мешканців формувалося виключно під впливом офіційної пропаганди. Важливе значення для утворення нового культурного типу прибулих мали також причини їх приїзду на ці території — за вказівкою держави, пошуки кращого життя, втеча від минулого чи попередніх проблем тощо.

В результаті перервана традиція, відсутність корінного населення, залишені сліди нищення його матеріальної культури разом з привнесеними спогадами та культурою з іншого регіону змушували прибулих творити нову місцеву традицію і пам'ять, яка значно відрізняється від існуючої з українського боку. В такій ситуації кордон виступає запорукою захищеності та стабільності нових поселенців на освоєваних землях, подібно як військовий форт на межі з індіанськими землями в Північній Америці. Кордон і прикордонна зона були найвиразнішим виявом і атрибутом держави, яка їх сюди прислала або заохочувала переїзд, і повинна ними тут опікуватися.

Молодше покоління, народжене в радянський час по обидві сторони кордону, сприймає його існування як існуючу реальність без емоційної прив'язки до минулого. Сорок років існування кордону в радянські часи фактично створило непроникний бар'єр між місцевим прикордонним населенням з обох сторін. Ніхто не задумувався над його необхідністю чи справедливістю — саме запитання розцінювалося як ворожий акт по відношенню до тодішніх держав — Української Радянської Соціалістичної Республіки і Польської Народної Республіки. Прикордонні території — це були далекі від столиць і центрів периферії двох держав, політич-

ний та ідеологічний устрій яких робив з кордону образ чогось грізного і небезпечного. Інформатори, особливо з української сторони, ще сьогодні згадують страх перед наближенням до кордону. Ідеологічне виховання того часу полягало на формуванні образу зовнішнього ворога. Таким чином, в радянський час кордон, незважаючи на його безпосередню близькість, для місцевого населення був чимось неприступним і недосяжним.

Деяко іншою ситуація була з польського боку, оскільки державні закони та інструкції були менш суворими. Місцеве населення могло підходити до кордону, навіть до Сяну чи Бугу, проте будь-які контакти з населенням з іншого берега були заборонені.

Кардинально ситуація на кордоні змінилася після розвалу соціалістичного табору. Після ліквідації так званої «системи»¹ і лібералізації способів і методів організації охорони державного кордону українськими прикордонними військами місцеве населення відчутно змінило ставлення до нього. Кордон перестав лякати і бути чимось загрозливим. Наприклад, в Соколиках Турківського району Львівської області на самому кордоні за залишками колючого дроту знаходяться руїни церкви. Радянські прикордонники в ній тримали коней і зберігали сіно. Теперішні українські прикордонники розчистили це приміщення, поставили там кілька друкованих на папері ікон, свічки і при потребі моляться. Більшість особового складу цієї застави походить із Західної України. Звісно, що під впливом нових політичних реалій кардинально змінилося взаємне ставлення місцевих людей і прикордонників.

Більшість наших респондентів з українського боку висловлювалися або за повну його ліквідацію, або спрощення його перетину та відкриття нових переходів. Місцеві люди бачать у цьому певні економічні вигоди (можливість отримати працю в Польщі, розвивати прикордонну торгівлю тощо) та відновлення втрачених психоемоційних зв'язків із родиною, рідними землею і місцями. Щоправда, разом із переважними міркуваннями у селах Львівської області про те, що кордон не потрібний, висловлювалися думки про необхідність залишити колючий дріт в якості огорожі для худоби, щоб не йшла на польський бік. Польові матеріали автора вказують на деякі особливості ставлення місцевих людей до українсько-

польського кордону у Волинській області, особливо в Шацькому районі на українсько-польсько-білоруському пограниччі. Проте ці відмінності можуть послужити темою окремої наукової розвідки.

З польської сторони ставлення респондентів до кордону меншою мірою зазнало змін. Стриманість поляків у питанні повного відкриття кордону пояснювалася страхом перед напливом нелегальних мігрантів до Польщі і країн Європейського Союзу. Тобто бояться не власне українців, а посилення діяльності різного роду кримінальних елементів і угруповань.

Важливе значення для мешканців обох сторін кордону має спрощення і лібералізація процедури його перетину. Більшість населення прикордонних теренів зацікавлена в розвитку тісніших контактів зі своїми сусідами з-за кордону, оскільки бачить за тим взаємну економічну вигоду. Внаслідок тіснішою співпраці поляків і українців за останні 20 років почали змінюватися етнічні стереотипи та міжетнічні стосунки.

Однозначно негативний вплив на ставлення місцевих мешканців до кордону мало впровадження візового режиму між Україною та Польщею після приєднання останньої до Шенгенської Угоди. Знову почали занепадати відновлені контакти між рідними і близькими по обидва боки кордону, оскільки українцям необхідно було їхати десятки кілометрів для отримання візи до Львова або Луцька. Водночас відлякувала людей від таких поїздок дуже складна і довготривала процедура очікування для подачі необхідного комплексу документів та інші труднощі бюрократичного характеру. Найбільше потерпали від введення віз особи, для яких перетин кордон був пов'язаний із певного роду заробітком. Після того значно погіршився економічний і фінансовий стан багатьох мешканців українсько-польського пограниччя. В народі цей період окреслюється як зведення нової «залізної завіси» чи «берлінської стіни». Значні полегшення настали для польських громадян після односторонньої ліквідації Україною візового режиму для громадян ЄС з 1 травня 2005 року. Саме в той час Польща під впливом Європейського Союзу повинна була щораз ускладнювати не тільки процедуру отримання візи, але й перетину кордону.

В результаті склалася ситуація певного дисбалансу у можливостях перетину кордону поляками і українцями, що впливає на деяко різне ставлення до нього. Українці однозначно різко негативно оцінюють нововведення і щораз більше нарікають на спосіб

¹ Спеціальний комплекс засобів охорони кордону — колючий дріт під електричною напругою, сигналізація, зорана смуга тощо.

функціонування різних прикордонних служб. Кордон для них щораз більше набирає рис ворожості та неприступності. Поляки активно використовують своє привілейоване становище на можливість його безвізового перетину та ще й по спеціальних смугах для громадян Європейського Союзу. Очевидно, певні ускладнення при його перетині також викликають у них негативні емоції, наприклад корупція різних служб з українського боку. Проте польське прикордонне населення не має однозначного переконання у необхідності вже й зараз цей кордон ліквідувати. Все-таки кордон й надалі залишається для них певним бар'єром перед погіршенням криміногенної ситуації, навалюю проявів нижчих стандартів життя, корупції тощо.

Значна лібералізація настала після укладення Україною і Польщею 16 березня 2009 р. Угоди про малий прикордонний рух. Нею передбачено, що населенню 30-кілометрової прикордонної зони дозволено перетинати кордон без візи, але з дійсним дозволом, який знову ж видає консульська установа. Тому ставлення мешканців прикордонної зони до кордону практично не змінилося. Він надалі виступає в амбівалентній ролі — з одного боку, дає засоби для життя і покращення його стандартів, з іншого — залишається головною перепоною, здебільшого ворожо наставленою, для реалізації своїх планів і прагнень.

Таким чином, від моменту утворення кордону і до сьогодення умовно можна виділити чотири етапи його функціонування і, відповідно, ставлення місцевих мешканців до нього. Перший, це несприйняття і ворожість через гвалтовний і брутальний спосіб його встановлення. Другий, сприйняття кордону як невідворотної реальності, символу державної репресивної машини, яка навіювала страх. Третій, пов'язаний із лібералізацією усього прикордонного життя і надією на використання близькості кордону для покращення власного добробуту. Четвертий, загальне незадоволення погіршенням візового режиму, але водночас більш стриманою позицією польського населення прикордонної зони щодо необхідності повної ліквідації кордону.

1. Архів автора. Матеріали експедиції з 2009 р., яка здійснювалася в рамках дослідницького проекту «Ukraina: pamięć, tożsamość, podmiotowość» (grant Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego). — № 1 H01H011.
2. Козловський І. Встановлення українсько-польського кордону. 1941—1951 рр. / Іван Козловський. — Львів : Каменярь, 1998. — 222 с.

3. Кузьменко О. Голос пам'яті або український фольклор стресових ситуацій як ідентифікаційний маркер / Оксана Кузьменко // Na pograniczu «nowej Europy». Polsko-ukraińskie sąsiedztwo / pod redakcją Magdaleny Zowczak. — Warszawa : DiG, 2010. — S. 301—318.
4. «Поверх кордону»: концепція прикордоння як об'єкт дослідження // Україна модерна. Пограниччя — окраїни — периферії. — Число 18. — К. : Критика, 2011. — С. 47—78.
5. Тернер Ф.Д. Значення фронтиру для американської історії / Тернер Фредерик Джексон // Україна модерна. Пограниччя — окраїни — периферії. — Число 18. — К. : Критика, 2011. — С. 11—46.
6. Чмелик Р. Відображення в пам'яті місцевого населення процесу творення радянсько-польського кордону в Україні (1939—1951 рр.) / Роман Чмелик // Народознавчі зошити. — № 6. — Львів, 2011. — С. 947—952.
7. Czmetyk R. Pamięć przedzielona rzeką / Czmetyk Roman, Mróz Lech // Na pograniczu «nowej Europy». Polsko-ukraińskie sąsiedztwo / pod redakcją Magdaleny Zowczak. — Warszawa : DiG, 2010. — S. 65—96.
8. Na pograniczu «nowej Europy». Polsko-ukraińskie sąsiedztwo / pod redakcją Magdaleny Zowczak. — Warszawa : DiG, 2010. — S. 744.
9. Snyder T. Rekonstrukcja narodów. Polska, Ukraina, Litwa, Białoruś. 1569 — 1999 / Timothy Snyder. — Sejny : Pogranicze, 2006. — S. 352.
10. Sula D. Działalność przesiedleńczo-repatriacyjna Państwowego Urzędu Repatriacyjnego w latach 1944—1951 / Dorota Sula. — Lublin : Redakcja wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2002. — S. 200.

Roman Chmelyk

ON ATTITUDES BY INHABITANTS OF UKRAINIAN-POLISH BORDERLANDS TO THE FRONTIER-LINE

In the article have been considered some problems as for attitudes to the frontier-line by inhabitants of Ukrainian-Polish borderlands. The author has tried to trace as states so tendencies in the changes of this attitude from the time when the frontier had arisen till nowadays; the research-work is based on the scholar's own field studies.

Keywords: Ukrainian-Polish borderland, frontier, attitudes by local population

Роман Чмелик

ОТНОШЕНИЕ ЖИТЕЛЕЙ УКРАИНСКО-ПОЛЬСКОГО ПОРУБЕЖЬЯ К ГРАНИЦЕ

У статье рассматриваются вопросы, связанные с отношением жителей украинско-польского порубежья к границе. На основании собственных полевых исследований автор пытается проследить состояние и тенденции изменений этого отношения со времени установления границы до сегодняшнего дня

Ключевые слова: украинско-польское порубежье, граница, отношение местного населения.